

Kisregény? Irodalmasított útibeszámoló? Játékossá stilizált naplófeljegyzés? Mindegyik, s talán egyik sem. Viszont irodalmi hagyaték – műfaji meghatározás nélkül, kiadásra előkészítve. A szerző által gépelve, tipografizálva, javítgatva, címmel, tartalomjegyzékkel felszerelve. A szórakozott professzor Párizsban ott volt, ott rejtezett Ember Mária (később kapott, ám annál nagyobb kedvvel felfedezett és próbálgatott) számítógépének, laptopjának winchesterén.

Az Ember Mária-életműsorozat ismeretlen kisregények munkacímű kötetbe tervezett szöveg – köszönve a folyóirat egész évre, öt számra szóló vendégszeretét – először jelenik most meg teljes terjedelmében, a Barátság társalapítójára való emlékezés keretében, persze és leginkább: olvasótoborzóként. (M. G.)

Ember Mária

Szórakozott professzor Párizsban

I. fejezet

„A francia rendőrség foglya voltam”

Nem Pesten történt, amit elbeszélék. És nem is tegnap. De hát ez mellékes.

Csodaszép tavaszi nap volt. Az első meleg, napsütéses reggel Párizsban.

Az ottani nők már régen harisnya nélkül jártak. Mihelyt plusz öt fokot mutat a hőmérő, a franciáknak melegük van. Férfit is láttam, nem is egyet, zokni nélkül. (Hogy ebben mi a jó, el sem tudom képzelni. Volt egy évfolyamtársam, szegény kollégista fiú, nyilván nem futotta a pénzéből zoknira... vagy nem szerette mosni – zoknit nehéz mosni –, s a tanteremben lassan mindenki elhúzódott a közeléből. Még a nagy előadóban is. De most nem ezt a régi történetet akartam felidézni. [Habár ez is megérne egy misét, nemcsak Párizs.])

A fogasról leakasztottam a középkék ingblúzom. Krémszín rakott szoknyát vettem fel alája. „Intézeti kislány” cipőt húztam.¹ Végre egy nap, hogy nem kell esőkabát, esernyő!

Elindultam.

Az autóbusz végállomásán, a versailles-i kapunál, ellenőrök (*les contrôleurs*) egész csapata szállt fel. Derűsen előhúztam a bérletem, de csak a zóna-kiegészítő jegy volt nálam, amelyet felszálláskor váltottam. A bérletem a ballonkabátom zsebében maradt a szekrényben.

– *Ma carte d'orange...* – kezdtem volna magyarázni az ellenőrnek, de nem érdekelt. Szép férfi volt, nem annyira francia, inkább elzász-lotharingiai (*Alsace–Lorraine*) német típus, kék szemű, szőke. Jelentékeny orral.

– Vagy fizet most hetven frant, vagy beviszik a rendőrségre – mondta megfellebbezhetetlen göggel.

Nem akartam hetven frankot fizetni. Sok pénz az a magyar turistának. Azonkívül volt narancsszín bérletem, mindjárt az érkezésem napján megvettem. A háziasszonyom még csúfolódott is rajta:

– Nahát, ezek a magyarok! Egy kukkot se tudnak franciául, de azt bezzeg mind tudja, hogy kartoranzs, kartoranzs...

– Nem? – kérdezte az elzászi. – Akkor bevisszük a rendőrségre.

– És ott majd kiverik belőlem? – kérdeztem volna legszívesebben vissza, de sajnos, azonkívül, hogy „narancsszín bérletjegy”, vajmi szerény a francia tudásom. Szemtelenkedésre nem teltt belőle; be kellett érnem egy megsemmisítő pillantással.

És máris szállítottak le – elég sokadmagammal – a buszról, és tereltek fel egy rabomobilra. Ideges fiatal rendőrök intézkedtek, meglepően udvariatlanul (egyikük sem nyújtotta például

1. Gyengébbek kedvéért: college girl-szabásút.

a karját, hogy a magas platóra [*le plateau*] felsegítsen). Megjegyzem, amíg nem ültem fent a rabomobilban, azt hittem, az ellenőr csak tréfál. Űresen fenyegetődzik. Am akkora készültség robogott ki a buszvégállomásra... A sötétkéek pelerinek lobogtak, amint újabb s újabb riadóautókról ugráltak le rendőrök. Annyian voltak, mint a francia filmekben.

– Azért ez mégiscsak rendőrállam – dohogtam magamban. – Miért avatkozik bele a rendőrség egy ilyen piti... legfeljebb kihágásnak minősíthető... ügybe? A buszvállalat és a rendőrség egy cég?! Mi köze a rendőrségnek a bliccelőkhöz? Miért vállalja magára a menetjegy árának behajtását?

Sokáig nem morfondírozhattam, mert a fekete doboz, amelyben utaztunk, megtorpant egy nagy vaskapu előtt. A nyilván hozzá tartozó épületből rendőrök egész hada rohant elő, mintha isten tudja, miféle nehéz fiúkat szállítottak volna most be... talpig vasban... A vajszi-nú pliszészkönyámban igyekeztem kecsesen lecsúszni a rabomobil pereméről, ahová lehupantam volt, hogy a talpammal sikeresen földet érjek.

Legalább hat rendőr fogott közre. Úgy éreztem magam, mintha Casanova lennék, őt kíséri ennyi fogdmeg a dózse elébe... A végén még majd meg is kell szöknöm az ólomkamrákból?

Az udvari bejárat sarkig kitárt, két hatalmas ajtószárnya között előállítottak minket. Egy nagy előtérben csupasz padok vártak ránk, viszonylag széles padok masszív nyers fából, támla és karfa nélkül, vas lábakon. Sajnos, engem egy olyan pad felé irányítottak, amelyen már ült valaki: fiatal fiú, rongyos farmerben, trikóban – és hozzá volt láncolva a padhoz!... El nem tudtam képzelni, mit követhetett el; leginkább türelmetlenkedett. Rázta a padot, immár közös padunkat, féltem, hogy felborítja velem együtt, s ha netán a földön találnám magamat – az első tavaszi napsugarakat ünneplő, tojáshejszín szoknyámban –, ez az erős falap plusz a vas lábak alaposan meg is üthetnének.

– *S'il vous plait, monsieur* – súgtam feléje, de nem hederített rám (vagy ő sem tudott franciául). Rosszalló pillantásomat sem kívánta elérteni. Kócos volt és enyhén piszkos; no de ezért talán mégsem kellett volna odaláncolni?! Ha pedig veszedelmes bűnöző, hogy lehet egy teremben velünk... egy padon velem?

A rendőrök ki-be rohangásztak, füttyögtek, fontoskodtak. Megállás nélkül csörgött a telefon. Velünk, új szállítmánnyal, nem foglalkozott senki.

– Olyan a sapkájuk, mint egy kalapdoboz – gondoltam, és ettől kissé felderültem. – Mondjuk: mint egy kisebb kalapdoboz. Vagy mint egy nagyobb francia sajt Doboz... – kerestem további vicces hasonlatokat, de valahogy csökkenő mértékben töltöttek el örömmel.

Amennyire meg tudtam figyelni (és amikor az örült nem rázott éppen), csak miután újabb bevetésre rohant el egy egész hadsereg, kezdtek el minket egyenként előszedni. Tévelyítő lassúsággal folytak a kihallgatások, a jegyzőkönyvezések. Már tudtam, rá fog menni az egész napom, az első verőfényes tavaszi nap Párizsban...

Hirtelen elhatározással átültem egy megüresedett padra (mit tehetnek velem? Legfeljebb hozzáláncolnak). Kissé talán el is bóbiskoltam egy oszlopnak támasztva a hátam – szörnyen levegőtlen, sőt rossz szagú volt ez a (nevezzük így:) váróterem.

Arra riadtam fel, hogy egyedül maradtam. Ezek egyszercsak, mintegy varázsütésre, „lezavarták” az ügyeket. Felálltam, előre mentem az irodai rész irányába, a pultig.

Két rendőr úgy bámult rám, mintha az égből pottyantam volna eléjük.

– Sajnos, nem beszélek franciául – mondtam franciául, és ez csak még jobban megzavarta őket. – Angol vagy német vagy magyar tolmácsot kérek – folytattam tőlem telhetően a legenergikusabban, demokratikus jogaim teljes tudatában.

Az egyik rendőr – esküszöm, ezt a jelenetet is láttam már filmen! – levette magas sapkáját, hogy megvakarhassa alatta a fejét.

– Üljön le! – rivallt rám, és a szélső pad felé intett.

Leültem. Elrendeztem a szoknyám festői pliszéit. Már tudtam, hogy bosszút fogok állni rajtuk, megírom ezt az egészet Jókai modorában, „A francia rendőrség foglya voltam” címmel.

Nagy nehezen előkotortak egy néger rendőrt, az értett valamit angolul.

– És azért ül itt reggel óta, mert otthon felejtette a bérletét? – kérdezte.

Azután elmélázott.

– Mehetek? – kérdeztem.

Előre sietett, kinyitott egy kis oldalajtót. Meghajolt.

– *Bonjour, madame* – monda, és ezzel kibocsátott az utcára.

Ott már pislogtak a lámpák egy elsötétülő park peremén, egy előttem *totalement* ismeretlen városrészben.

II. fejezet

Divattudósítás

„A mell idén kicsi, és fent viselik” – olvastam a *Vogue*-ban – és ha nem sajtószemüleg olvasom, el sem hiszem, hogy ilyen képtelenséget le lehet írni. Hol volt az olvasószervező, aludt?!

Ám a nők mindenre képesek. Ezen a szép tavaszon Párizsban csupa olyan nő jött szembe velem, akinek alig volt melle, s azt a keveset is fent viselte.

Nem igaz, hogy ezt a férfiak kedvéért művelik! A férfi, ha a nőket szereti – és történetesen nem a fiúkat –, akkor *igényli* a mellet. (Szebben ezt hamarjában nem tudtam elgondolni.) A nők, szegények, a divat diktátorainak áldozatai. Pedig nyilvánvaló, hogy a divat látszólagos szeszélyeit üzleti érdekek igazgatják: ha a rövid szoknya divatját máról holnapra a hosszú szoknyáé váltja fel, holnap már tegnapelőttinek fogjuk érezni magunkat, s rövid aljban resztelkedve fogunk kimenni az utcára. Ki látja hasznát, ha kidobjuk a „divatjamúlt” régít, és rohanunk újat, „korszerűt” venni?... Na ugye.

Ámde: meghallása ama diktátumnak egészen más jelentést is „hordoz” – amiként a párizsi nők egy része hordozza magán most a loncsos hosszú szoknyát (másik része meg a minit). Nem kell azonban üresfejű divatbábnak lennie annak, aki öltözködésében igyekszik „naprakész” lenni. Mozgékonyt, az újra való készséget, a változás képességét is rejt magában (mit „rejt”? mutatja!) a divat követése. Aktuálisnak lenni: ez majdnem ugyanaz, mint örök-fiatalnak lenni. A készenlét deklarációja. Az a jó karban lévő idős nő a miniszoknyájában azt az üzenetet testesíti meg (szó szerint *üzenetet*, habár én ezt a divatos kifejezést sem szeretem), hogy ő még hajlandó...

Párizsi divattudósításokat regényeiben Jókai is írt; őt elsősorban a férfidivat érdekelt. Mit viselnek „az ifjú óriások”, vagyis az ifjú titánok. Bemutatván egyszer egy divatfit, elbeszélte például, hogy „levetve bő, kurta gallérú a la Quiroga köpönyegét”, mily „sajátságos módit engede láttatni” egy Párizsból frissen a magyar pusztára érkezett „ifjú merueilleux” (vagyis meghökkentő fiatalember): Kárpáthy Abellino. A következő fejezetben „a hely tulajdonképp nem Páris, hanem a Szajna egyik kedves szigete”, ott tűnik fel hősünk, „azonban azóta egy egész évszak folyt le, a divat nagyot változott; kell tehát, hogy őt újra bemutassuk. A calicot-saisonnak vége van, jelenleg hosszú, térdig érő kaputot visel az ifjú dandy, ... a bajusznak híre sincs már...” és így tovább. Hogy miként alkalmazkodott a divat különböző politikai változásokhoz, arról is beszámolt.² Aktuálisnak lenni: ez volt az 1800-as években is a divathoz igazodók célja.

Mit visel most az aktuális nő?

Piros harisnyát – akár a hóhér. Rikító narancssárgára festett műprémet a nyakban. Zöld műszörme is lehet. A lényeg, hogy feltűnő legyen – mint egykor az utcai nőkön.

Fekete lakk topánkát – és a cipőfűzőt körül kell tekerni a piros harisnyás lábszáron. (Római legionárius és középkori bakó szerencsétlen találkozása.)

A divat ma az össze nem illő dolgok költészete.

Most látom csak: a műszörme lila is lehet.

Sértő ez, bizonyísten. Szemet sértő. Ugyan minek tanultunk annyi ízlést, színegyeztetést, eleganciát, ha ezt is szabad? Lila szőrgallér fényes narancspiros blúzon, amely fölé – fölé! – fekete csábkombiné húzható.

Már csak az hiányzik, hogy a melltartót is kívül viseljük.³

És aztán a bőr! A csillogó, a durva fekete bőr! Szegecsekkel, cipzárral, megannyi szadomazo szimbólummal.

A divat: jelbeszéd.

Öreg hölgy, ha még áldoz a divat istenének (istennőjének) oltárán, azt *közli* szavak nélkül, pusztán öltözékével: még nem adta fel. Még nőnek érzi – szeretné érezni – magát.

Gyereklány, ha már rúzsozza a száját, műszempillát rak fel, a mai divat szerint bohócpirosra festi (amiként tegnap sápadtra rizsporozta) az arcát: *jelzi*, hogy már nőnek képzeletlen kicsi lényét... „*Maga mondja a legénynek*” – de nem szóban, hanem a divat metakommunikációs közvetítésével: – „*Válassz engem szeretődnek*”...

No, álljunk tovább erről a vidékről. A Place Vendôme⁴ és méregdrága környéke eddig is

2. Jókai Mór: Egy magyar nábob. Regény. Franklin Társulat, Budapest, é. n. Kilenczedik kiadás, 32. old.

3. Bejött. 1994-ben ez lett az „utolsó sikoly”. (A szerző megjegyzése.)

4. Párizs talán legszebb zárt tere, a házak földszintjén temérdek ékszerüzlet van.

megvolt nélkülem. De a Bastille körüli térben a kisebb pénzű turistákra is számítanak. Mit ajánlanak ott a boltok, mit kínálnak a kirakatok?

Tüll balerina-tütüt csikos „Hyppolit, a lakáj”-mellénnyel. Piroskockás skót szoknyát fekete csipke fésülködőköpeny felsőrészel.

Megőrültek ezek? Hol itt a híres francia ízlés? Hát már nem ismernek mértéket? Nem tudják, hogy a mértéktartás, mértéktudás = elegancia?

Összeparosítanak a hupikéket a jajvörössel?

Horgolt fekete csipke kesztyű a múlt századból, öreganyánk barchend ruhája a molyzsák-ból (az öve rég elbitangolt, nincs meg, csak a ruhán az üres övtartó), föléje fodros-flitteres szoknyácska viselendő – s az egészhez hegyi túrabakancs, félrecsúsztott gyapjúzoknival.

Mik akarnak lenni a nők? Színeikben rikító kakaduk? Farsangi maskarák?

S az anyagok! Egymásra dobálva összevarrva, tekintet nélkül hidegségük-melegségük fo-kára! Bársony és zsákvászón, pamut és organdi, tweed és krepdesin – ész nélkül.

A férfidivatban is: porcelán nadrág és fogoly-daróc zubbony... Nagypapáink bársonygallé-ros, ám durva pokróc-kabátja, alatta fényes lila pizsamadrág...

Ki tudja ízléstelenségben túlszárnyalni a másikat? Ez itt a kérdés?

Túlzásban túlordítani?

Az lesz a sztár? A túlsztár?

Nekünk még azt tanították, vigyázni kell a késsel. Hogy milyen késsel párosítjuk – mert olyan kellemetlen hatást érhetünk el, mintha gyémántvágó alatt sikítana az üveg... és valami csiklandós rossz érzés futna végig a gerincünkön... Nahát, ezt is hiába tanultuk.

Kékek, zöldek, sárgák... egymáson...

Narancssárgák, paprikapirosak, püspök lilák...

Készakarva meghökkentő szín-, anyag-, fazonpárosítások...

Összetévesztik a szezont a fazonnal. Ez az.

A kis párizsi nők, akik szembejönnek, mindebből keveset vesznek át. A legnagyobb siker a horgolt kesztyű, a többségé olyan, mint egykor a kalauznőké Pesten: ujjatlan, csupán a kézfejet fedi. (Ezzel szemben gyakran ér könyékig.) Divat a mellény is, Diana Keaton két számmal nagyobb férfimellénye a *Manhattan* című Woody Allen-filmből; csakhogy ő férfiinget is viselt alatta, hosszú nyakkendővel, itt ez nem látszik kötelezőnek, a mellény alatt nincs semmi, kint van a válluk, a karjuk, a kivágásba mélyen belelátni – no de mikor zavart ez egy párizsi nőt?

Talán azt jelzi a színeknek-formáknak, koroknak-anyagoknak a régi kánon szerint összeházasíthatatlan, dacos, agresszív, mindennek fittyet hányó össze-vissza dobálása, hogy nem kell olyan komolyan venni az egészet?

A régi szabályok nem érvényesek többé. Miért lenne tilos taftot plédszövettel összehozni? „Csak”? Már miért ne lehetne a meleg pulóver vállát elbontani, csipkével áttörni? Az anyák, a nagymamák, a nagynénik megütközésére? Annál jobb.

A mandzsettát nem kell begombolni. A cipőfűzőt lógva lehet hagyni. A kosztümkabát ujját feltűrjük... Bármilyen neveltlenséget elkövethetünk. Nem akarunk jó modorúak, jól fésültek, tisztességesen borotváltak lenni...

Nemzedéki lázadás tehát?

Is.

Továbbá annak közhírré tétele, hogy a régi beidegződések nem örök érvényűek. Lehet a divat vicces és bolondos, nemcsak komoly, tekintélyes és elegáns.

És az egészet nem kell túl komolyan venni.

III. fejezet

Paytach

Egy macskáról szeretnék mesélni ma, egy francia macskáról, aki egy magyar szobrász tulajdona volt. (Macskáról lévén szó, nehezen tisztázható kérdés, ki volt kinek a tulajdona.) Mindenesetre tény, hogy a szobrász szedte fel őt az egyik Párizs környéki sétáján, habár nyilvánvaló, hogy a macska nézte ki magának leendő gazdáját. Addig törleszkedett a lábához, hízelgett neki panaszos nyávogással, amíg a szobrász fel nem vette a boulogne-i erdő fáinál, egy félárnyékos ösvényen. Felvette, hazavitte, és elkeresztelte „Pajtás”-nak. Hím macska volt, nem pajtásnő; a szobrász, ha kicsit elégedettebb volt a világgal és önmagával, „Pajtikám”-nak becézte.

Mindezt, nagyjából, a szobrász özvegye beszélte el nekem évekkal később, amikor házőr-zőként szállást kaptam a városszéli-erdőszéli házban, leltárt készíthettem az elárvult műte-remben, és a macskára is vigyáztam. A művész özvegye tengerentúli utazásra készült; előre beszerzett, gondos tápérték-válogatással, konzerv macskaeledeleket, lelkiismeretes tisztvi-selőnő lévén rájuk írta, mely napon melyiket bontsam fel, mintha nem tudta volna jobban, mint én, hogy e macska nem házi macska, napokra elkóborol, amihez joga is van, azután nem egyszer megtépve, vérző füllel, felkarmolt testtel állít haza. Öreg volt már, kicsit bűdös, mint minden kanmacska; látszólag még mindig izgatták a karcsú cicák.

A szobrász, hogy pajtása szabadon járhasson-kelhessen a házban, nem sajnált négyzete-ket kifűrészelni az ajtókból. Johannes Bobrowski jutott mindjárt az eszembe, német költő és prózaíró, szerettem a dolgait, őt magát is rokonszenvesnek találtam; állítólag orvosi műhiba következtében kellett negyvennyolc évesen meghalnia. Ő írta (*fordítom*): „Mivel a macska nem tud ajtót nyitni magának, / lyukat vágtam hát néki az ajtón a küszöb felől...” Így tett a magyar szobrász is Párizsban, nyilván, hogy ne legyen kénytelen felhagyni éppen készülő művével és lisztes kézzel lenyomni a kilincset. Olyankor sem kívánt felállni, amikor az itt-honi kerti székekre emlékeztető nád foteljében ülve, elmerült munkái szemlélésében. (Az is munka.) De sokszor – mesélte az özvegy – beszélgetett is a macskával. Magyarul. Mindig csak magyarul.

Gazdája váratlan elvesztését szegény Pajtás nem tudta felfogni ésszel. Szokásától eltérően napszámra nem mozdult ki a műteremből; várta az urát. „Valahányszor *Hongrie*-ből jönnek látogatók, s megszólal egy-egy férfihang magyarul, a macska itt terem” – folytatta az asz-szony, s könnybe lábadt a szeme. – „Egyszer egy itteni, emigráns házaspár, akik nem akartak hinni nekem” – mondta el más alkalommal, mosolyogva –, próbát tett vele: a férfi elkezdett magyarul beszélni. „Egy idő után észrevettük, hogy Pajtás ott ül a lépcső alján.”

Elutazása előtt a művész özvegye bevitt az éléskamrába, és lelkemre kötötte, hogy úgy négy-öt naponként sóba-vízbe krumplit főzzen a macskának. Csodálkoztam, rájött a fősvény-ségi roham – véltem, mert miközben igazán nagylelkű volt az egyik oldalon, már tapasztal-tam, hogy tud kicsinyes is lenni. Egyszer rám szólt például, hogy túl sok vizet pazarlok. „Ti pestiek mind folyó víz alatt szerettek mosogatni; már megfigyeltem” – mondta. „Hát hogyan mosogassunk? – kérdeztem. – Élvezzük, hogy van folyó víz. Az én gyerekkoromban még a kútról kellett hozni...” Civilizációtörténeti fejtegetésem nem érdekelte. „Párizsban drága a vízdíj” – zárta le a vitát.

„Üres krumplit adjak neki?” – kérdeztem tehát, s magamban már azon töprengtem, nem követtem-e el én valami könnyelműséget, ami miatt most a macska kap ki, kap kevesebbet. „*Pour varier*” – felelte, a változatosság kedvéért. De azután rámutatott egy flakon főzőolajra. „Ezzel locsolgasd meg – mondta. És, mert valamit észrevehetett a tekintetemben, hozzátette: – Szívesen fogja enni. Majd meglátod.” Mindenesetre, amíg még otthon volt, ő nem krumplit adott neki. Magyarul hívogatta, majdnem tökéletes kiejtéssel: „Pajtikamm. Sere ide.” Azu-tán a repülőgépről mindjárt küldött egy levelezőlapot, hogy reméli, jól megleszünk együtt, „Paytach” meg én.

A macskát ritkán láttam. Alig járt haza, nyilván a szomszédok etették. Egyszer a spájzban akadtam rá, a krumplis zsákot szagolgatta. „Jól van – mondtam neki –, ha krumplit akarsz, kaphatsz.” Gyanakodva nézett rám, mint mindig, ha megszólaltam; magyarul beszélni – gondolom – a férfi dolga volt nála, nem a nőé.

Főztem tehát egy nagy adagot, bőven megöntöztem olajjal. Csak akkor látott hozzá, ami-kor odébb mentem; megsimogatni pedig végképp nem hagyta magát. A műteremben ültem, a fehérre lakkozott nád kerti székben, feljegyzéseimmel bíbelődtem, amikor a macska szólt, hogy engedjem ki. Elismerem, kelleetlenül álltam fel és eszembe sem volt ajtót nyitni. „Ott az a nyílás – mondtam neki –, neked vágták, azon menj ki.”

Pajtás nyávogott még egyet-kettőt, azután lekushadt, elkezdett kimászni. De még vissza-nézett. Szemrehányás volt a tekintetében, és esküszöm, megcsóválta a fejét.

Mire észbe kaptam, mire megértettem, hogy tele hassal nehezebbre eshetett kisebbre össze-húzni magát, már késő volt. Többé nem mutatkozott, egész ottlétem alatt.

(A következő számban folytatjuk)